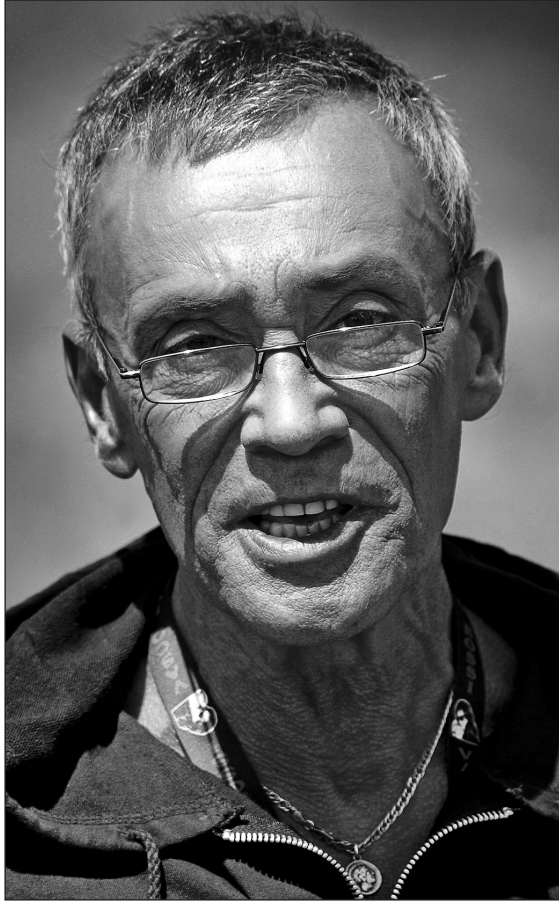

**Stat rosa pristina nomine
nomina nuda tenemus**

Андрій Олегович Добролюбський
(1949–2023)

Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Кафедра історії України

АО:
Nomina nuda tenemus

Меморіальні читання
А. О. Добролюбського

Одеса
2024

УДК 94(100)(477); 902/904(092)(084)

М49

Видання рекомендовано Вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».
Протокол №17 від 27 червня 2024 р.

Редколегія:

Головний редактор О. Б. Головка

Ю. А. Добролюбська

О. П. Сєкерська

А. В. Красножон

М 49

АО: Nomina nuda tenemus. Меморіальні читання А. О. Добролюбського. Добірка наукових статей / Колектив авторів за ред. О. Б. Головка; Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2024. – Одеса: Бондаренко М. О., 2024. – 208 с. : іл.

ISBN 978-617-8327-84-2

УДК 94(100)(477); 902/904(092)(084)

Макет та дизайн обкладинки:

Д. А. Топал

ISBN 978-617-8327-84-2

© Автори текстів, 2024

© ПНПУ, 2024

Зміст

Андрій Красножон
NOMINA NUDA TENEMUS
(Ми володіємо простими іменами):
пам'яті Андрія Добролюбського
9

Фотоальбом
15

Історія та теорія археології

Євген Борінштейн
МЕНТАЛІТЕТ ОДЕСИТА: ТВОРЧА СКЛАДОВА
АНДРІЯ ДОБРОЛЮБСЬКОГО
27

Юлія Добролюбська
АРХІВНИЙ ФОНД РОДИНИ ДОБРОЛЮБСЬКИХ
32

Андрій Красножон
ПЕРСПЕКТИВИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
НА ПРИМОРСЬКОМУ БУЛЬВАРІ В ОДЕСІ
36

Валерій Левченко
ПІДГОТОВКА ТА АТЕСТАЦІЯ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
З АРХЕОЛОГІЇ В ОДЕСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ІСТОРИКО-
АРХЕОЛОГІЧНОМУ МУЗЕЇ
(друга половина 1920-х – початок 1930-х рр.)
43

Ірина Немченко
ПОВСТАННЯ ЧИ РЕВОЛЮЦІЯ:
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АРСЕНАЛ ОЛДЖЕРНОНА СІДНЯ
51

Світлана Паламарчук
КУЛЬТУРНИЙ ВСЕСВІТ АНДРІЯ ДОБРОЛЮБСЬКОГО
55

Павло Тоцький
КАРДИНАЛ РІШЕЛЬЄ І ГАЛЛІКАНІСТСЬКА КОНЦЕПЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ
63

**Археологія та історія доби каменю –
раннього залізного віку**

Наталія Бурдо
ДОМЕСТИКАЦІЯ КОНЯ. ДЕ, КОЛИ, ХТО І НАВИЩО?
72

Оксана Вар'ян
В ПОШУКАХ ІДЕАЛУ: ВЗІРЦЕВИЙ ГРОМАДЯНИН У КОЛЕКТИВНИХ
УЯВЛЕННЯХ АФІНЯН КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ
78

Михайло Відейко
¹⁴C ДАТИ ТА АБСОЛЮТНА ХРОНОЛОГІЯ КУКУТЕНІ-ТРИПІЛЛЯ:
ЩО І ЯК НАСПРАВДІ МИ ДАТУЄМО?
85

Світлана Іванова
НАРОДЖЕННЯ КУРГАНУ: ПРО ПОЧАТОК НОВОЇ ПОХОВАЛЬНОЇ
ТРАДИЦІЇ АЗОВО-ЧОРНОМОРСЬКИХ СТЕПІВ
91

Олег Савельєв
ДО ПРОБЛЕМИ ФІНАЛЬНОГО ЕТАПУ ІСТОРІЇ ТІРИ
100

Валерій Топчий
КСЕНОФОНТ АФІНСЬКИЙ: СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ
Й ПОЧАТОК ВІЙСЬКОВОЇ КАР'ЄРИ
109

Генадій Тощев, Світлана Андрух
ДОСЛІДЖЕННЯ МАМАЙ-ГОРИ

113

Юрій Чернієнко
ДЕЯКІ РОЗДУМИ ЩОДО ПРЕІСТОРИЧНИХ ЖИТЕЛ
ЗЕМЛЯНКОВОГО ТИПУ

119

Анастасія Ягупова, Олена Секерська, Сергій Маєвський
ВИПАДКОВА ЗНАХІДКА ТЕРАКОТ
НА НІКОНІЙСЬКОМУ ГОРОДИЩІ

128

**Археологія та історія Середньовіччя
та Нового часу**

Serghei Agulnikov
THE NOGAI BURIAL MOUNDS IN SOUTHWEST BUDZAK

134

Ігор Бруяко
ГОРОДИЩЕ КАРТАЛ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАННЬОГО
НОВОГО ЧАСУ (ЗА АРХЕОЛОГІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)

141

Олександр Головка
КОНФЕДЕРАЦІЯ «ЧОРНИХ КЛОБУКІВ» НА ПІВДЕННОМУ КОРДОНІ
РУСИ (КІНЕЦЬ XI – ПЕРША ТРЕТИНА XIII СТ.).

147

Наталія Діанова
ЄВРЕЙСЬКИЙ ФАКТОР В ІСТОРІЇ ОДЕСИ XIX СТ.

153

Віктор Савченко
ДО ПИТАННЯ КЕЛЬТСЬКОЇ «ПРИСУТНОСТІ» В УКРАЇНІ

158

Секерська Олена
КОНІ ІЗ ПОЛОВЕЦЬКИХ ПОХОВАНЬ БІЛЯ С. ВИНОГРАДНЕ
ТОКМАЦЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

164

Олександр Смирнов, Леонід Смирнов, Денис Бондаренко
ЩЕ РАЗ ПРО КОЛЕКТИВНЕ СЕРЕДНЬОВІЧНЕ ПОХОВАННЯ
НА О. БЕРЕЗАНЬ

169

Вадим Чепіженко
ТРАГІЧНА ІСТОРІЯ ЕЛІС НОРФОЛКСЬКОЇ,
АБО ЯК БЕЗКАРНО ВБИТИ ОНУКУ КОРОЛЯ?

174

Додаток

Хронологічний покажчик друкованих праць
доктора історичних наук,
професора Андрія Олеговича Добролюбського
Укладач – Ю. А. Добролюбська

183

АРХІВНИЙ ФОНД РОДИНИ ДОБРОЛЮБСЬКИХ

Юлія Добролюбська

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри історії України
ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса

Анотація. Охарактеризований кількісний та якісний склад документів та матеріалів, переданих для зберігання до Державного архіву Одеської області з метою створення особистого спеціального фонду родини Добролюбських. Надана інформація щодо окремих цікавих документів, рукописів, листувань членів родини. Представлене повідомлення має за мету збереження історичної пам'яті родини та пропонує напрям для подальших генеалогічних або біографічних пошуків.

Ключові слова: архів, фонд, історична пам'ять, генеалогія, біографістика.

Abstract. *The quantitative and qualitative composition of documents and materials transferred for storage to the State Archive of the Odessa Region with the purpose of creating a personal special fund for the Dobrolyubsky family is characterized. Information is provided regarding specific interesting documents, manuscripts and correspondence of family members. The presented message aims to preserve the historical memory of the family and suggests a direction for further genealogical or biographical research.*

Key words: *archive, fund, historical memory, genealogy, biography.*

Восени 2023 року з метою створення родинного фонду Добролюбських до Державного архіву Одеської області були передані офіційні документи Андрія Олеговича Добролюбського (1949–2023): трудова книжка, атестати, дипломи, почесні грамоти, подяки, сертифікати, членські квитки різноманітних державних та громадських товариств та об'єднань, читацькі квитки бібліотек міста Одеси, студентський квиток (1966 р.), посвідчення №68 та значок «Відмінника освіти України». Серед цих офіційних документів, кожен з яких розповідає про етапи наукового життя, важливим є членський квиток №694 «Одеського археологічного товариства», виданий у 1989 році. Також є декілька незвичних та оригінальних свідоцтв: свідоцтво №205 про закінчення повного курсу військової авіаційної школи механіків за спеціальністю «авіаційний механік» (1972 р.) та свідоцтво №123 про членство в Одеському клубі любителів кішок «Пухнаста Грація» (1990 р.)

Основну масу переданих матеріалів складають рукописи та чернетки статей, рецензій, звітів про археологічні розкопки багатьох років, річні та узагальнюючі (трирічні, п'ятирічні, ситуативні) звіти про наукову діяльність.

На окрему згадку заслуговує рукопис дипломного проекту Андрія Олеговича Добролюбського «Зміни у соціальній структурі французького суспільства в першій половині XVII століття (на матеріалах Лангедоку)» (1971 р.). Частково зберігся також рукопис першої (незахищеної) кандидатської дисертації «Об'єкт археології як основа історичних реконструкцій (за матеріалами камінних індустрій)» (1979 р.).

Свідченням близьких дружніх стосунків, іскрометного гумору є рукотворний альбом-аплікація «А. О. Добролюбський у світовому мистецтві», зроблений Євгеном Юлієвичем Новицьким у 1979 році на честь тридцятирічного ювілею, а також «Ода новонародженому кандидату» на привітання із захистом кандидатської дисертації у 1982 році авторства Андрія Вадимовича Алексеєва-Попова.

Наявний на диво повний комплект документів, що стосуються першої невдалої спроби захисту докторської дисертації «Кочовики на південному заході СРСР у X–XVIII ст.», що відбулася у Москві у 1989 р. Ретельно підшиті у окрему папку всі рекомендації опонентів, рецензії з критичними зауваженнями та похвальним побажаннями, офіційна відмова.

Цікавість для дослідників історії археології як науки в Одесі та в Україні може представляти зміст папки під назвою «Склочна папка», в якій зібрані листи, звернення, відповіді на прохання щодо подій конфліктного звільнення А. О. Добролюбського з посади наукового співробітника Відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту Археології НАН України у 1986 році.

Серед значного масиву професійного та дружнього листування А. О. Добролюбського наявні листи від В. Ф. Геннінга, М. Д. Руссева, Г. М. Тошчева, Л. Я. Лурье, М. Є. Ткачука. Колоритними є листи від Вадима Михайловича Массона, які містять фрагменти наукових рекомендацій, обговорення домашніх улюблених кішечок та теплі особисті поради.

Наприкінці 1996 року у родині з'явився перший домашній комп'ютер, трохи пізніше був підключений модем та поштова програма. Ця побутова деталь здається на перший погляд несуттєвою, однак доступ до сучасних технологій дуже кардинально позначився на масиві збережених документів. Власно кажучи, з того часу паперових чернеток чи листів майже не залишилось. Вся робота здійснювалась за допомогою комп'ютеру, чернетки не роздруковувались, роздруківки в умовах економії паперу йшли

на «зворотки». Аналогічно доля спіткала наукове та дружнє листування, воно стало вестись виключно за допомогою поштових сервісів, паперові листівки перетворюються на рідкість. Це спостереження, зроблене щодо масиву документів родинного архіву, змушує замислитись про подальші долі архівної справи, можливості досліджень з історії науки, персональної історії, генеалогічних розшуків у майбутньому.

Особистість Ксенії Олегівни Добролюбської (1943–1994) представлена лише двома документами: свідоцтво про закінчення курсів у шкільній майстерні та набуття спеціальності швачки-машиністки (1960 р.) та її закордонним паспортом (1990 р.).

Наступна частина документів ілюструє життя старшої генерації: Марії Гаврилівни Добролюбської-Фукс (1913–1988) та Олега Костянтиновича Добролюбського (1915–1987). Збереглися трудові книжки, атестати, дипломи, різні довідки. З одної з них можна дізнатися, що моя бабуся Марія Гаврилівна Добролюбська-Фукс у 1950–1951 роках працювала в Одеському педагогічному інституті та причитала 384 навчальних годин. Серед цих документів необхідно згадати перелік друкованих праць Марії Гаврилівни Добролюбської-Фукс і рукопис її кандидатської дисертації «Анабазин та методи його визначення» (1940 р.).

До архіву передані також примірники автореферату та дисертації Олега Костянтиновича Добролюбського «Роль мікроелементів для винограду на Півдні України», подану на здобуття наукового ступеню доктора сільськогосподарських наук (1978 р.). Гарним свідченням впливу його наукової діяльності на колег та учнів є біобібліографічний покажчик «Олег Костянтинович Добролюбський», підготовлений та виданий Фундаментальною бібліотекою Одеського державного аграрного університету у 2009 році. В ньому наведені короткі біографічні відомості та повний перелік опублікованих наукових праць, що складається з 207 найменувань.

Серед особових матеріалів хочеться відзначити «Оду на день народження О. К. Добролюбського, датовану 16 листопада 1964 року авторства Андрія Олеговича. Наскільки вдалось встановити, це єдиний приклад його творчості у галузі поезії, у будь-якому разі єдиний, який зберігся задля радості нащадків.

Окремий, трохи сумний блок документів, складають папери, що ілюструють коротке життя Юрія Костянтиновича Добролюбського (1924–1944). До них відносяться: атестат про закінчення середньої школи освіти дорослих №9 міста Одеси (1941 р.); довідка з Самаркандського медичного інституту про навчання на протязі 4 місяців (з 06.04. по 01.07.1942 р.) та відрахування у зв'язку з призивом до армії; свідоцтво про закінчення Харківського

військово-медичного училища та присвоєння спеціальності «фельдшер» від 31 червня 1943 року; повідомлення від Багишамальського районного військового комісаріату міста Самарканд (де родина перебувала в евакуації) від 17 травня 1944 року про поранення та смерть лейтенанта медичної служби Юрія Добролюбського. Сум та жаль викликає клопотання Костянтина Павловича Добролюбського про дозвіл прийняти його сина до Харківського військово-медичного училища, незважаючи на ранній вік та навчання лише на 1 курсі, яке було прийняте та виконане. Зберігся також пронизаний ніжністю та турботою про матір та батька останній лист Юрія Костянтиновича, адресований його брату Олегу, в якому він повідомляє про своє тяжке поранення в живіт та просить обережно підготувати матір до сумної новини. Завершуючи огляд цього блоку документів, треба зазначити наявність та ретельну збереженість листування О. К. Добролюбського від 1947 року з представниками військового керівництва Полісся щодо стану могили Ю. К. Добролюбського, дозволу на ексгумацію тіла та навіть супровідних дозволів від Головного управління Залізної дороги щодо транспортування труни до Одеси.

Документи наступного покоління родини вже були частково передані до Державного архіву Одеської області наприкінці 80-х років ХХ століття та склали особовий фонд Костянтина Павловича Добролюбського Р-7951. Знайдений та переданий до архіву був ще атестат про закінчення Одеської жіночої гімназії Міністерства Народної Освіти С. А. фон Гирш-Брамм Елеонори Ісидорівни Добролюбської (дівооче прізвище Фатер) від 1905 р. та два свідоцтва Елеонори Ісидорівни Добролюбської про закінчення Курсів Одеського Будинку Вчених по підготовці технічних співробітників для установ від квітня 1927 року, які підтверджують оволодіння нею канцелярським діловодством та комерційною кореспонденцією, а також бухгалтерією. Дуже інтригує фраза в одному з цих свідоцтв, що вона засвоїла «теоретичний курс та практичну працю з подвійної італійської бухгалтерії в зв'язку з комерційною арифметикою і фабрично-заводською бухгалтерією».

До фонду К. П. Добролюбського було додано також декілька офіційних документів: депутатський квіток Одеської міської ради трудящих І скликання 1939 року №187, членський квіток Професійного союзу робітників вищої школи та наукових установ №455208 (1942 р.), посвідчення «Відмінника народної освіти №1657 (1946 р.), орденська книжка №255523 (1948 р.).

Для продовження родинної лінії були передані деякі документи Юлії Андріївни Добролюбської: курсові роботи ««Гептамерон» Маргарити Нарварської» (1993 р.), «Лицарство у творчості Жоржа Дюбі» (1994 р.), чернет-

ка дипломної роботи «Жан-Жак Руссо та культурно-історична традиція XVIII–XIX століть», автореферати кандидатської та докторської «Типологія сучасної філософії історії» (2011 р.) дисертацій, текст кандидатської дисертації «Антропологічна методологія історичних процесів» (1999 р.).

Звичайно, до архівного фонду були також передані світлини всіх означених вище членів родини Добролюбських з належною атрибуцією.

Віднині на базі фонду Р-7951 створений загальний фонд родини Добролюбських.

Список використаних джерел

Р-7951. Добролюбський Костянтин Павлович (17.05.1885-01.02.1953 рр.) – доктор історичних наук, професор, 1906-1985 рр., 14 од. зб.

ПЕРСПЕКТИВИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ПРИМОРЬСЬКОМУ БУЛЬВАРІ В ОДЕСІ

Андрій Красножон

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України,
ректор ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса

Анотація. У 1990-х професор Добролюбський знову привернув увагу науковій громадськості до археологічних досліджень на Приморському бульварі в Одесі. Одним із найважливіших результатів його розкопок стало виявлення поселення давньогрецьких колоністів на місці в районі нинішнього Воронцовського палацу. Ці дослідження дали початок цілеспрямованим розкопкам на бульварі у північній та центральній його частинах, завданням яких була загальна діагностика стратиграфічної ситуації на пам'ятнику, а також пошук залишків кам'яного османського замку Хаджибея. Сукупна інформація, накопичена за ці роки, дозволяє бачити найперспективнішою, з погляду даних пошуків, єдину ділянку на бульварі, що залишилася недослідженою – на південь від пам'ятника Дюку, між будинком №8 та Фунікулером.

Ключові слова: археологічні дослідження, Приморський бульвар, давньогрецьке поселення, Одеса, Добролюбський.

Наукове видання

**АО:
Nomina nuda tenemus**

Меморіальні читання
А. О. Добролюбського

Українською та англійською мовами

Підписано до друку 27.06.2024 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Alegreya
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 12,1. Наклад 100 прим.
Зам. № 1706/1

Надруковано з готового оригінал-макета у друкарні «Апрель»
ФОП Бондаренко М. О.
65045, м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
Тел.: +38 (048) 703 11 86
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014